

Keywords: school stress (raquo), dydaktoheni stress, stress, disease dydaktoheni students, stereotyping, stressful teaching tactics, the intensification of the educational process, "a syndrome of hopelessness" deprivation.

Відомості про автора:

Середюк Т. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Статтю подано до друку 05.12.2016.

УДК 159.923-053.5

© В. П. Олефір, 2017

В. П. Олефір (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Олефір В. П. Особливості прояву індивідуальних відмінностей молодших школярів. У статті висвітлюється проблема індивідуальності у психологічній науці. Приділено увагу науковим підходам щодо розуміння феномену індивідуальності, його структурної наповненості. Здійснено теоретичне вивчення проблеми індивідуальності у молодшому шкільному віці. На основі отриманих емпіричних даних дослідження особливостей прояву індивідуальних відмінностей молодших школярів робиться висновок про те, що для більшості дітей даного вікового періоду, зокрема учнів – першокласників, властивий неоптимальні середній та низький рівні стабільності індивідуальних відмінностей, які значущою мірою визначаються нестабільністю виявів здібностей та інтересів, а також сфери самосвідомості, емоційно-вольової та інтелектуальної сфери.

Ключові слова: індивідуальність, структура індивідуальності, індивідуальні відмінності, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку нашого суспільства, активних трансформаційних процесів сфер життєдіяльності людини, поширення масової культури, збільшення відчуження, нівелювання особистості важливою постає проблема розвитку та збереження її індивідуальності. Кожен віковий період характеризується специфічними особливостями, що створюють підґрунтя для становлення індивідуальності, особливим із яких є молодший шкільний вік. Включеність молодшого школяра до специфічної системи взаємостосунків, необхідність оволодіння учбовою діяльністю, розвиток довільності та усвідомленості психічних процесів та їх інтелектуалізація, внутрішнього плану дій, рефлексії, активне формування самосвідомості, мотиваційної сфери, збільшення можливостей самопізнання тощо створюють сприятливі умови для розвитку індивідуальності дитини у даний віковий період. Тому проблема розвитку індивідуальності у молодшому шкільному віці потребує особливої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми індивідуальності зроблено такими вченими як Б.Г.Ананьєв, О.Г.Асмолов, В.У.Кузьменко, Б.Ф.Ломов, В.С.Мерлін, В.М.Русалов, Л.М.Собчик, В.І.Слободчиков та ін.

Так, наприклад, індивідуальність людини Б.Г.Ананьєв [2] розглядає через призму таких феноменів як індивід, особистість та суб'єкт діяльності, що складають її єдину історичну природу, та кожна з яких виступає *відкритою* системою для зовнішнього світу (суспільного

життя, штучно створеного людиною середовища існування, географічного середовища та біогеосфери у цілому, Всесвіту). Як стверджує автор, у постійній та активній взаємодії людини зі світом – природою та суспільством – відбувається її індивідуальний розвиток.

У центрі такої відкритої системи перебуває комплекс якостей особистості з її безкінечною кількістю соціальних зв'язків та якостей суб'єкта діяльності, що перетворюють дійсність. Однак, як зауважує науковець, розуміння проблеми індивідуальності потребує представлення людини не тільки, як «відкритої системи, а й системи «закритої», замкненої внаслідок взаємопов'язаності її якостей (особистості, індивіда, суб'єкта)» [2, с. 275].

«Завдяки суперечливому поєднанню у людини якостей відкритої та закритої систем її свідомість виступає одночасно суб'єктивним відображенням об'єктивної діяльності та внутрішнім світом особистості. У відносно відособленому від оточуючого внутрішньому світі складаються комплекси цінностей (життєвих планів та перспектив, глибоких особистісних переживань), певні організації образів («портретів», «пейзажів», «сюжетів») та концептів, домагань, самооцінки» [2, с. 275]. Внутрішній світ, за словами автора, «...виступає показником духовного багатства індивідуальності, що проявляється у поведінці та діяльності як продукти творчості, значущі для суспільства» [2, с. 275].

Б.Г.Ананьєв вказує на особливе співвідношення феноменів «індивідуальність», «особистість» та «суб'єкт діяльності»: «Якщо особистість – «вершина» всієї структури людських якостей, то індивідуальність – це «глибина» особистості та суб'єкта діяльності» [2, с. 276]. Водночас, на думку науковця, «...одним із важливих показників людської індивідуальності виступає активність творчої діяльності людини, втілення, реалізація в ній усіх великих можливостей історичної природи людини» [2, с. 276].

Таким чином, Б.Г.Ананьєв, пропонуючи комплексний підхід до вивчення людини, розумів індивідуальність як єдність та взаємозв'язок її якостей як особистості та суб'єкта діяльності, в структурі яких функціонують природні якості людини як індивіда. Він зазначав, що «індивідуальність людини можна зрозуміти лише за умови повного набору характеристик» [2, с. 281].

Концепція особистості у дослідженнях В.С.Мерліна [8; 9; 10] розкривається через підхід до розуміння людини як інтегральної індивідуальності, тобто взаємозв'язкам властивостей, які відносяться до декількох ієрархічних рівнів: інтегральним явищам зв'язку властивостей нервової системи та властивостей темпераменту чи зв'язку властивостей особистості і взаємин у соціальній групі та розвиваються за різними закономірностями. Властивості кожного ієрархічного рівня відображають своєрідність зв'язку між рівнями і утворюють закономірну систему:

- для нейродинамічного рівня такими головними є показники сили і динамічності нервових процесів;
- для психодинамічного - екстраверсія і емоційність;
- для соціально-психологічного - ціннісні орієнтації та міжособистісні відносини.

В кожній характеристиці окремого ієрархічного рівня (біохімічного, фізіологічного, психологічного) є щось типове для певної групи людей, і щось індивідуально-своєрідне, неповторне, властиве тільки одній людині. Основна проблема диференціальної психології особистості полягає в тому, щоб визначити співвідношення соціально-типових та індивідуально-своєрідних рис в межах інтегральної індивідуальності [9].

В.У.Кузьменко, узагальнюючи напрямки трактування сутності індивідуальності, робить висновок про домінування двох тенденцій: - визначання індивідуальності як сукупності більшої чи меншої кількості індивідуальних відмінностей, де відмінності природного (об'єктивного) та особистісного (суб'єктивного) значення ієрархізуються; - розгляд індивідуальності як особливого

утворення в процесі розвитку особистості, глибину особистості, показника зрілості особистості, високого рівня розвитку особистості [6]. Сама ж дослідниця розглядає індивідуальність як унікальну динамічну систему, структурна основа якої утворюється шляхом поєднання комплексу відмінностей індивідного та особистісного спрямування, а змістова супроводжується формуванням певних властивостей, функціональне призначення яких постановка та досягнення важливих, індивідуально- та соціально-значущих життєвих цілей, здійснення смислоутворювальних, адекватних ціннісним установкам виборів та винаходження найбільш ефективних способів їх досягнення. Сукупним результатом функціонування індивідуальності стає створення, виокремлення та поширення власного способу життя, поглядів, переконань, характерного стилю діяльності життя, який визначає своєрідність побудови життєвого шляху кожної людини [6].

Проблема індивідуальності, її формування, становлення та розвитку у молодшому шкільному віці представлена досить вузьким колом цілісних психолого-педагогічних досліджень (Л.М.Азарова, О.С.Войтов, О.О.Семенова, Л.М.Шаповалова, О.О.Ширшова та ін.).

Так, Л.М.Шаповалова [14] приділяє увагу дослідженню структур інтегральної індивідуальності молодшого школяра в процесі вивчення англійської мови. Розвиток творчої індивідуальності дітей молодшого шкільного віку в умовах сімейного та суспільного виховання простежує Л.М.Азарова [1]. О.О.Ширшова [15] вивчає формування індивідуальності дітей даного вікового періоду засобами фізичної культури. Особливості розвитку інтегральної індивідуальності молодших школярів із низьким рівнем учбової мотивації є центральною проблемою дослідження О.С.Войтова [4].

Водночас, аналіз психолого-педагогічної літератури виявляє недостатню дослідженість проблеми індивідуальності дитини в молодшому шкільному віці.

Мета статті – висвітлення результатів експериментального дослідження особливостей прояву індивідуальних відмінностей молодших школярів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Із метою виявлення особливостей прояву індивідуальних відмінностей молодших школярів ми використали адаптовану відповідну програму спостережень, розроблену В.У.Кузьменко [6]. Зазначена програма дозволяє охарактеризувати індивідуальні відмінності за параметром стабільності згідно індивідного та особистісного блоків, до кожного з яких входять п'ять компонентів. Так, *індивідний* блок представлений такими відмінностями як 1) вік; 2) стать; 3) стан здоров'я та фізичний розвиток; 4) темперамент; 5) здібності та інтереси; *особистісний* – 1) самосвідомість; 2) соціально-етичний розвиток; 3) емоційно-вольовий розвиток; 4) потребово-мотиваційний розвиток; 5) інтелектуальний розвиток.

Вивчення та оцінювання стану індивідуальних відмінностей за параметром стабільності реалізується наступним таким чином. У програмі спостережень навпроти показників окремих поведінкових проявів згідно компонентів індивідного або особистісного блоку відмічається частота поведінкового прояву певного індикатора. Якщо в процесі спостереження відзначається, що індикатор проявляється постійно, то стабільність властивості оцінюється найвищою кількістю балів (2 бали). За наявності проявів індикатора час від часу вноситься оцінка в 1 бал, рідких або відсутніх – 0 балів. На основі вирахування середньоарифметичного значення усіх оцінок кожного компоненту здійснюється їх узагальнене оцінювання, що відображає рівень стабільності відмінностей індивідного або особистісного блоків, стан індивідуальних відмінностей загалом.

До *високого рівня стабільності* відносяться ті характеристики, прояви яких оцінюються як постійні (часті) за усіма або більшістю індикаторів – за різними конструктами індивідуальності та їх окремими компонентами, у різних видах діяльності, у будь-яких ситуаціях спілкування.

Сукупна кількість балів за обома базовими конструктами індивідуальності – від 14 до 20 – є свідченням того, що більшість або усі компоненти кожного конструкту виявляються постійно. Стан індивідуальних відмінностей – *стабільний*. До *середнього рівня стабільності* було відносяться характеристики, що проявляються інколи, час від часу за більшістю індикаторів обох базових конструктів або постійно – в одному з них, та рідко в іншому. У цьому разі сукупна сума балів становить від 7 до 13. Стан індивідуальних відмінностей – *недостатньо стабільний*. До *низького рівня стабільності* відносяться ті характеристики низької частотності або повної відсутності проявів за усіма або більшістю індикаторів, зустрічаються рідко, в окремих ситуаціях, та оцінюються сумарною кількістю балів від 0 до 6. Стан індивідуальних відмінностей – *нестабільний* [6].

У дослідженні прийняло участь 108 учнів перших класів загальноосвітніх шкіл м. Києва та смт. Володарки Київської області.

Отримані результати проведеного дослідження демонструють, що більшість молодших школярів (61,1%) (табл. 1) виявляють недостатньо стабільний стан індивідуальних властивостей. Досить значуща кількість першокласників (33,3%) характеризується нестабільним станом індивідуальних властивостей, і лише незначна кількість молодших школярів - першокласників (5,6%) має стабільний стан індивідуальних властивостей.

Таблиця 1

Рівні загального показника стабільності індивідуальних відмінностей молодших школярів

Рівні загального показника стабільності індивідуальних відмінностей	Кількість досліджуваних	
	Абс. к-сть	У %
Високий рівень стабільності (стан індивідуальних відмінностей – стабільний)	5,6	6
Середній рівень стабільності (стан індивідуальних відмінностей – недостатньо стабільний)	61,1	66
Низький рівень стабільності (стан індивідуальних відмінностей – нестабільний)	33,3	36

Результати детального вивчення рівневого розподілу показників стабільності індивідуальних відмінностей молодших школярів згідно індивідуального та особистісного конструктів представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Рівні показників стабільності індивідуальних відмінностей молодших школярів (індивідуальний та особистісний конструкти) (у %)

Рівні стабільності індивідуальних відмінностей	Індивідуальні відмінності									
	Індивідуальний конструкт					Особистісний конструкт				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Високий	16,7	94,4	38,9	27,8	-	-	11,1	5,6	38,9	22,2
Середній	66,6	5,6	44,4	22,2	5,6	66,7	77,8	33,3	38,9	33,3
Низький	16,7	-	16,7	50,0	94,4	33,3	11,1	61,1	22,4	44,4

Примітка: *індивідуальний конструкт* – 1 – вікові відмінності, 2 – сфера статевих відмінностей, 3 – відмінності фізичного розвитку, 4 – типологічні відмінності, 5 – задатки та здібності; *особистісний*

конструкт – 1 – сфера самосвідомості, 2 – сфера соціально-етичних відмінностей, 3 – сфера емоційно-вольових відмінностей, 4 – потребово-мотиваційні відмінності, 5 – інтелектуальні відмінності.

Звертають на себе увагу показники стабільності вияву *здатків та здібностей* індивідуального конструкту індивідуальності молодших школярів, адже переважна більшість досліджуваних (94,4%) виявляє нестабільний стан індивідуальних властивостей в цій категорії, лише незначна (5,6%) – недостатньо стабільний, та зовсім відсутні молодші школярі – учні перших класів із стабільним станом вияву *здатків та здібностей*. Отримані результати вказують на те, що більшість дітей даного вікового періоду виявляють інколи, час від часу або ж зовсім не виявляють підвищеного інтересу до якогось одного, нехарактерного для інших виду діяльності; присвячують небагато часу улюбленим видам діяльності; для них не є досить характерним вигадувати нові прийоми реалізації улюбленої діяльності, розпитувати оточуючих про те, як краще діяти в улюбленій діяльності, наполегливо відстоювати можливість займатися улюбленою діяльністю, намагатися діяти відмінно від зразків, по-своєму.

Відсутність володіння досліджуваними стабільним станом індивідуальних відмінностей простежується згідно сфери *самосвідомості*, що належить до особистісного конструкту індивідуальності молодшого школяра. Переважна більшість першокласників (66,7%) має недостатньо стабільний стан індивідуальних відмінностей даної сфери, а також досить значна кількість – 33,3% - нестабільний стан. Для таких молодших школярів властиві не досить адекватне уявлення про себе, результати своєї діяльності, невпевненість у виконанні своїх соціальних ролей, нездатність визначити та досягти мету власної діяльності, зокрема провідного типу – навчальної.

Значущою є кількість спостережуваних молодших школярів – першокласників (61,1%) із нестабільним станом індивідуальних відмінностей *емоційно-вольової сфери* особистісного конструкту, тоді як із стабільним станом індивідуальних відмінностей даної категорії налічується лише 5,6% дітей. Решта ж (33,3%) мають недостатньо стабільний стан індивідуальних відмінностей *емоційно-вольової сфери*. Для виявлених станів індивідуальних відмінностей цієї категорії характерні недостатній прояв уважності та зосередженості, здатності долати посильні труднощі, діяти наполегливо, здатності регулювати (проявляти або стримувати) емоційні реакції адекватно до ситуації, розпізнавати настрій, емоційний стан інших, адекватно на них реагувати.

Викликають стурбованість отримані експериментальні дані щодо стабільності стану індивідуальних відмінностей особистісного конструкту *«інтелектуальні відмінності»*. Попри те, що згідно цієї категорії порівняно відносно більша кількість (22,2%) молодших школярів – першокласників характеризуються високим рівнем стабільності станом вияву інтелектуальних відмінностей, значуща більшість має недостатньо стабільний (33,3%) та нестабільний (44,4%) стани, які характеризуються не достатнім виявом активності та уважності під час занять; відповідного до віку рівня уявлень, вмінь та навичок, зокрема спостерігати за явищами оточуючого світу, систематизувати, узагальнювати, аналізувати, групувати інформацію; творчості при розв'язанні пізнавальних завдань; уміння ставити складні питання.

Вивчення середніх значень показників стану відмінностей індивідуального та особистісного конструктів індивідуальності молодших школярів (табл. 3) у підтвердження вищеописаних результатів дослідження демонструє, що найменші значення стабільності вияву мають *здатки та здібності* (0,2) як складові індивідуального конструкту індивідуальності та відмінності сфери самосвідомості (0,7), *емоційно-вольової* (0,7) та *інтелектуальної* (0,8) сфер як складові особистісного конструкту індивідуальності.

Таблиця 3

Середні значення показника стану відмінностей індивідного та особистісного конструктів індивідуальності молодших школярів

Конструкт індивідуальності	Індивідуальна відмінність	Середнє значення показника
Індивідний конструкт	Сфера вікових відмінностей	1,1
	Сфера статевих відмінностей	1,7
	Фізичний розвиток	1,3
	Типологічні відмінності	0,9
	Задатки та здібності	0,2
Особистісний конструкт	Сфера самосвідомості	0,7
	Сфера соціально-етичних відмінностей	1,0
	Сфера емоційно-вольових відмінностей	0,7
	Потребово-мотиваційні відмінності	1,1
	Інтелектуальні відмінності	0,8

З огляду на вищезазначене, можемо зробити висновок про те, що середній та низький рівні стабільності індивідуальних відмінностей молодших школярів – учнів перших класів здебільшого визначаються нестабільністю виявів здібностей та інтересів, а також сфери самосвідомості, емоційно-вольової та інтелектуальної сфери.

Висновки. Індивідуальність молодшого школяра характеризується стабільністю (стабільний, недостатньо стабільний, нестабільний) стану вияву індивідуальних відмінностей індивідного та особистісного конструктів, які представлені віковими, статевими, типологічними відмінностями, відмінностями фізичного розвитку, задатків та здібностей (індивідний конструкт); відмінностями сфери самосвідомості, соціально-етичними, емоційно-вольовими, потребово-мотиваційними, інтелектуальними відмінностями (особистісний конструкт).

Для більшості молодших школярів, зокрема учнів – першокласників, властивими є неоптимальні середній та низький рівні стабільності індивідуальних відмінностей, які значущою мірою визначаються нестабільністю виявів здібностей та інтересів, а також сфери самосвідомості, емоційно-вольової та інтелектуальної сфер.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у відстеженні динаміки стану стабільності індивідуальних відмінностей продовж молодшого шкільного віку. Подальшого вивчення потребує питання гендерних відмінностей стабільності індивідуальних властивостей молодших школярів.

Література

1. Азарова Л.Н. Развитие творческой индивидуальности младшего школьника в условиях семейного и общественного воспитания : дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1996. – 191 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г.Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. – (Серия «Мастера психологии»).

3. *Асмолов А. Г.* Психология индивидуальности: Методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе: Уч. пос. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 96 с.
4. *Войтов А. С.* Развитие интегральной индивидуальности младших школьников с низким уровнем учебной мотивации : дис... канд. психол. наук: 19.00.07. / *Пятигорский государственный лингвистический университет.* – Пятигорск, 2014. – 276 с.
5. *Индивидуальные варианты развития младших школьников / Под ред. Л. В. Занкова, М. В. Зверевой.* – М.: Педагогика, 1973. – 176 с.
6. *Кузьменко В.У.* Психолого-педагогічні основи розвитку індивідуальності дитини від 3 до 7 років : дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / *Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова.* — К., 2006. — 519 с.
7. *Ломов Б. Ф.* Методологические и теоретические проблемы психологии / Отв. ред. Ю. М. Забродин, Е. В. Шорохова. – М.: Наука, 1984. – 444 с.
8. *Мерлин В. С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности. – М.: Педагогика, 1986. – 254 с.
9. *Мерлин В. С.* Психология индивидуальности. – М.-Воронеж: МОДЭК, 1996. – 170 с.
10. *Мерлин В. С.* Системный подход к онтогенезу интегральной индивидуальности // Психология формирования и развития личности. – М.: Наука, 1981. – С.87-105.
11. *Русалов В.М.* Теоретические проблемы построения специальной теории индивидуальности // Психологический журнал, 1986. – Т. 7. – № 4. – С. 23-35.
12. *Слободчиков В.И., Исаев Е.И.* Психология человека: Введение в психологию субъективности. – М.: Школа-Пресс, 1996. – 384 с.
13. *Собчик Л. Н.* Введение в психологию индивидуальности. – М.: ИПП-ИСП, 2000. – 512 с.
14. *Шаповалова М.Л.* Развитие интегральной индивидуальности младших школьников в образовательном пространстве : дис... канд. Психол. Наук: 19.00.07. / *Пятигорский государственный лингвистический университет.* – Пятигорск, 2006. – 163 с.
15. *Ширшова Е.О.* Формирование индивидуальности младших школьников средствами физической культуры : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. - *Калининград, 2004.* – 146 с.

Транслітераційний переклад використаних літературних джерел

1. *Azarova L.N.* Razvitie tvorcheskoy individualnosti mladshogo shkolnika v usloviyah semeynogo i obschestvennogo vospitaniya : dis. kand. ped. nauk: 13.00.01. – М., 1996. – 191 s.
2. *Ananov B.G.* Chelovek kak predmet poznaniya / B.G.Ananov. – SPb.: Piter, 2001. – 288 s. – (Seriya «Mastera psihologii»).
3. *Asmolov A. G.* Psihologiya individualnosti: Metodologicheskie osnovyi razvitiya lichnosti v istoriko-evolyutsionnom protsesse: Uch. pos. – М.: Izd-vo MGU, 1986. – 96 s.
4. *Voytov A. S.* Razvitie integralnoy individualnosti mladshih shkolnikov s nizkim urovnem uchebnoy motivatsii : dis... kand. psihol. nauk: 19.00.07. / *Pyatigorskiy gosudarstvenniy lingvisticheskiy univversitet.* – Pyatigorsk, 2014. – 276 s.
5. *Individualnyie variantyi razvitiya mladshih shkolnikov / Pod red. L. V. Zankova, M. V. Zverevoy.* – М.: Pedagogika, 1973. – 176 s.
6. *Kuzmenko V.U.* Psihologo-pedagogichni osnovi rozvitku Individualnostl ditini vld 3 do 7 roklv : dis... d-ra psihol. nauk: 19.00.07 / *Natsionalniy pedagoglchniy un-t Im. M.P.Dragomanova.* — К., 2006. — 519 s.
7. *Lomov B. F.* Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii / Otv. red. Yu. M. Zabrodin, E. V. Shorohova. – М.: Nauka, 1984. – 444 s.

8. *Merlin V. S.* Oчерк integralnogo issledovaniya individualnosti. – М.: Pedagogika, 1986. – 254 s.
9. *Merlin V. S.* Psihologiya individualnosti. – М.-Voronezh: MODEK, 1996. – 170 s.
10. *Merlin V. S.* Sistemnyiy podhod k ontogenezu integralnoy individualnosti // Psihologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti. – М.: Nauka, 1981. – S.87-105.
11. *Rusalov V. M.* Teoreticheskie problemy postroeniya spetsialnoy teorii individualnosti // Psihologicheskiy zhurnal, 1986. – Т. 7. – # 4. – S. 23-35.
12. *Slobodchikov V.I., Isaev E.I.* Psihologiya cheloveka: Vvedenie v psihologiyu sub'ektivnosti. – М.: Shkola-Press, 1996. – 384 s.
13. *Sobchik L. N.* Vvedenie v psihologiyu individualnosti. – М.: IPP-ISP, 2000. – 512 s.
14. *Shapovalova M.L.* Razvitie integralnoy individualnosti mladshih shkolnikov v obrazovatel'nom prostranstve : dis... kand. Psihol. Nauk: 19.00.07. / Pyatigorskii gosudarstvennyiy lingvisticheskiy universitet. – Pyatigorsk, 2006. – 163 s.
15. *Shirshova E.O.* Formirovanie individualnosti mladshih shkolnikov sredstvami fizicheskoy kultury : Dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. - Kaliningrad, 2004. – 146 c.

Олефир В. П. Особенности проявления индивидуальных отличий младших школьников. В статье освещена проблема индивидуальности в психологической науке. Уделено внимание научным подходам к пониманию феномена индивидуальности, его структурной наполненности. Осуществлено теоретическое изучение проблемы индивидуальности в младшем школьном возрасте. На основании полученных экспериментальных данных исследования особенностей проявления индивидуальных отличий младших школьников делается вывод о том, что для большинства детей этого возрастного периода, а именно учеников первых классов, свойственны неоптимальные средний и низкий уровни стабильности индивидуальных отличий, которые значительной степенью определяются нестабильностью проявлений способностей, интересов, сферы самосознания, эмоционально-волевой и интеллектуальной сфер.

Ключевые слова: индивидуальность, структура индивидуальности, индивидуальные отличия, младший школьный возраст.

Olefir V. P. The features of display of primary pupils' individual differences. The article deals with the issue of individuality in psychological science. The emphasis is put on scientific approaches to understanding the phenomenon of individuality and its structured content. The theoretical study of the issue of primary pupils' individuality has been made. Basing on empirical data received during the study of the features of display of primary pupils' individual differences, it is concluded that the majority of children of this age, especially first grade pupils, are likely to have nonoptimal medium and low levels of individual differences stability, that are mostly caused by the instability of the display of aptitudes and interests, the self-consciousness, emotional, volitional, intellectual domains.

Keywords: individuality, structure of individuality, individual differences, primary pupils' age.

Відомості про автора:

Олефір Валентина Петрівна – старший викладач кафедри спеціальної психології та медицини факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Статтю подано до друку 16.12.2016.